

**СОЦІАЛЬНЕ ПРИЗНАЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРАВА**

Розкривається поняття соціального призначення інформаційного права, його сутність, ознаки, види.

*Ключові слова:* призначення інформаційного права, інформаційне право, інформаційно-правові відносини.

**Постановка проблеми.** Тенденції розвитку суспільства у ХХІ столітті пов'язуються із запровадженням інформаційних процесів, їх проникненням у всі сфери життя. Інформатизація всіх сфер діяльності, нові технології набули широкого використання у всіх країнах світу. Не обходять стороною вони і нашу державу, а це вимагає подальшого розвитку й удосконалення такої нової галузі вітчизняного права як інформаційне, що суттєво впливає на соціально-політичні та економічні процеси в українському суспільстві, веде до змін пріоритетів у державотворенні спонукали вітчизняну юридичну науку до пошуку моделей розвитку інформаційного законодавства в Україні, які ґрунтуються на врахуванні нових чинників. Очевидним стало те, що без фундаментальних наукових досліджень теоретичних і прикладних проблем, які виникають у інформаційній сфері, врахування концептуальних змін у становленні інформаційного суспільства, якісний прорив у справі становлення і функціонування інформаційного права неможливий, для цього необхідно також досліджувати соціальне призначення інформаційного права.

У зв'язку з цим існує нагальна потреба у розробці науково обґрунтованих рекомендацій щодо доктринальних і концептуальних підходів пошуку напрямів розвитку інформаційного права та інформаційного законодавства, які ґрунтуються на врахуванні нових чинників, побудові національної моделі структури інформаційного права, розкритті поняття соціального призначення інформаційного права.

**Ступінь наукової розробки.** Окремі питання соціального призначення інформаційного права України досліджували такі вчені: Беліков О., Белкіна Ю.Л., Беляков К.И., Баранов В. М., Баранов О., Ботвінкін О та інші фахівці в галузі інформаційного й адміністративного права.

**Мета статті.** У статті розкрити поняття соціального призначення інформаційного права, його сутність, ознаки, види.

**Виклад основного матеріалу.** Щодо власне призначення інформаційного права, то воно буває двох видів: регулятивне й охоронне. Регулятивне призначення інформаційного права

спрямоване на закріплення суспільних відносин або забезпечення їх розвитку. У здійсненні регулятивної ролі інформаційного права особливого значення набуває конституційне закріплення форм власності й основних політичних інститутів, що існують у суспільстві. Інформаційні відносини вводяться інформаційним правом у певні рамки. Правове регулювання може бути спрямоване на впорядкування та розвиток інформаційних відносин, на визначення конкретних напрямів поведінки людей, реалізацію ними своїх інформаційних прав і обов'язків. Тепер в Україні це набуває великого значення для розвитку ринкових відносин і демократії. Регулятивне призначення інформаційного права здійснюється на основі правових приписів і дозволів. Регулювання при цьому може бути загальним, коли регулюється поведінка широкого кола невизначених суб'єктів (наприклад, тасмниця інформації про персональні дані), або індивідуальним – коли регулюється поведінка конкретної особи чи вузького кола осіб (наприклад, через рішення, що виносяться судом по інформаційній справі), тобто через акти застосування інформаційного права [1, с. 34].

Завданням охоронного призначення інформаційного права є здійснення впливу на інформаційні відносини шляхом поступового витіснення тих явищ, які є небажаними для суспільства [2, с.58]. Ця діяльність здійснюється заради охорони інформації особи і суспільної безпеки за допомогою встановлення заборон та негативних наслідків порушень, шляхів виконання прийнятих щодо правопорушників рішень і т. ін. [3, с.89]. Потрібно звернути увагу на дещо умовний характер поділу призначення інформаційного права: регулятивний і правоохоронний. Обидва призначення є проявом однієї властивості інформаційного права – бути регулятором суспільних відносин, бо і при здійсненні охоронного призначення, інформаційні відносини теж регулюються. В обох випадках ідеться про перетворення нормативності інформаційного права на урегульованість суспільних відносин. Різними залишаються тільки завдання, які виконуються при здійсненні регулятивного та правоохоронного призначення [4, с.74].

Здатність інформаційного права бути регулятором суспільних відносин – головна його корисна властивість і особливість. Саме через наявність цієї властивості право має величезну інструментальну цінність – воно необхідний і корисний для суспільства феномен, важлива складова нормативної основи його життя. Так, згідно зі ст. 3 Конституції України, що визнає людину найвищою соціальною цінністю, права і свободи людини та їх гарантії визначають сутність і спрямованість діяльності держави. Інформаційне право регулюючи інформаційні відносини, сприяє правильному поєднанню інтересів громадян і суспільства в цілому. Цінність діючого в суспільстві інформаційного права багато в чому залежить від його розвиненості, системності, узгодженості, стабільності і динамічності, без чого не може існувати розвинена система права.

Регулюючи інформаційні відносини, інформаційне право вносить у суспільство організованість, виступає знаряддям організації інформаційної діяльності держави, інформаційного контролю тощо. Внаслідок цього інформаційне право виступає як унікальний феномен, здатний спрямувати розрізнені дії тисяч і мільйонів людей в одному напрямку, перетворюючи їх фактично на єдину мету, що відповідає інформаційним інтересам суспільства, має загальний характер і покликане на забезпечення інформаційного прогресу.

Але цінність призначення інформаційного права не обмежується його здатністю регулювати інформаційні відносини. Інформаційне право має власну, незалежну від притаманних йому корисних властивостей, загальнолюдську цінність. Авторитет інформаційного права буде залежати і від рівня легітимності, тобто від того, наскільки членами суспільства його вимоги сприймаються як справедливі, як такі, що відповідають їх правам й інтересам.

Цінність призначення інформаційного права полягає в його гуманізмі, спрямованості на забезпечення пріоритету інформаційних прав людини, її інтересів, рівності учасників інформаційних правовідносин, концентрованому вираженні в ньому справедливості.

Цінність ролі інформаційного права полягає і в тому, що його сутність є показником рівня цивілізованості суспільства. В інформаційному праві закріплений досвід українського народу, його досягнення в різних галузях життя, ставлення суспільства до громадян. Звідси і впливає цінність інформаційного права як досягнення суспільства, важливого показника правового суспільства.

Призначення інформаційного права – це основні напрями впливу інформаційного права на інформаційні відносини з метою їх упорядкування, охорони і захисту.

Але будь-що має свої види або класифікацію і це також стосується призначення інформаційного права.

Основна роль інформаційного права полягає в тому, що воно є нормативним і загальнообов'язковим засобом врегулювання суспільних відносин, а отже воно має нормативно-регулююче призначення. Призначення інформаційного права можна класифікувати за різними критеріями, наприклад: 1) за сферою правового впливу; 2) за характером впливу; 3) за сферою, на яку поширюється інформаційне право.

Також виділяють запобіжне призначення інформаційного права здійснюється для попередження конфліктів, спорів, воно спрямовано на охорону інформаційних прав та забезпечення інформаційної справедливості. Охоронне призначення виражається у фізичному і психічному примусі, іноді винятково у психічному (переконанні).

На нашу думку, потрібно розмежовувати поняття «охоронне призначення» і «захисне призначення» інформаційного права.

Іноді один і той же орган наділений правом охорони і захисту. Так, суд чи інший юрисдикційний орган, а також його уповноважена посадова особа мають право (правомочність) не тільки захищати суб'єктів інформаційного права, але й охороняти їх за допомогою установлених законом заходів правового впливу. Захисники, а також фізичні, посадові та юридичні особи, котрі не наділені законом юрисдикційними повноваженнями, не мають права займатися «охороною». Вони можуть здійснювати тільки правовий «захист». Правоохоронні органи, їх посадові особи наділені правами охорони і захисту прав і свобод суб'єктів інформаційного права.

Отже, охоронне і захисне призначення інформаційного права не дублюють одне одного, однак вони взаємопов'язані і впливають одне з одного, бо немає об'єктів, які б тільки охоронялися чи тільки захищалися.

Поняття реалізації призначення інформаційного права розроблено недостатньо. На сьогодні спеціальні монографічні дослідження, які присвячені цьому питанню, відсутні. Незважаючи на це, зазначене визначення досить широко використовується в юридичній літературі. Мабуть, це зумовлено очевидністю аксіоматично відповідного поняття. Найчастіше реалізація призначення інформаційного права ототожню-

ється зі здійсненням (реалізацією) інформаційного права. Ці явища, звичайно, мають чимало спільного, проте вони не ідентичні в усіх відношеннях. Основна їх відмітність випливає з принципової різниці категорій. Вище зазначалося, що призначення інформаційного права – це правовий вплив, що здійснюється у трьох формах: інформаційному; орієнтаційному; правовому регулюванні.

Відповідно до цих форм виділяють три форми реалізації призначення інформаційного права: інформаційну, орієнтаційну, правового регулювання.

Інформаційна форма реалізації призначення інформаційного права полягає в тому, щоб повідомити адресатам інформаційні вимоги держави, які стосуються поведінки людей, інакше кажучи, довести до їх відома, які є в суспільстві, схвалюються або допускаються державою можливості, об'єкти, засоби і методи досягнення суспільно корисних цілей і, навпаки, які суперечать інтересам суспільства, держави та громадян.

Джерела, з яких громадяни отримують інформацію про сутність норм права, можуть бути найрізноманітнішими: офіційні, засоби масової інформації, керівники різних рівнів, друзі, знайомі, родичі, популярна юридична література та ін.

Правова інформованість як форма реалізації призначення інформаційного права має величезне значення, однак на сьогоднішній день її рівень значно відстає від потреб суспільного розвитку і потребує суттєвого підвищення. Особливого значення ця обставина набуває в періоди, коли відбувається інтенсивне оновлення інформаційного законодавства. Тому громадяни об'єктивно потребують отримання правової інформації про чинне інформаційне законодавство, про зміни, доповнення, виключення, що вносяться до нього, про нові закони і т. д.

Наступною, не менш значущою, формою реалізації призначення інформаційного права є орієнтаційний вплив. Справа в тому, що важливі не тільки знання норм інформаційного права, а й вироблення у громадян позитивних правових установок, які утворюють правову орієнтацію, що є наслідком орієнтаційного правового впливу. Сутність правової установки в правовій сфері можна визначити як схильність особи до сприйняття норм інформаційного права, його оцінки, готовність до вдосконалення дії, що має юридичне значення, або ж як імовірність того чи іншого варіанта поведінки (діяльності) у сфері правового регулювання інформаційних відносин.

Орієнтаційний правовий вплив складається із сукупності правових установок і становить

подвійний процес: формування установок, з одного боку, та їх впливу на правову поведінку громадян – з другого. Правові установки поділяються на: позитивні (спонукають до правомірної поведінки, у тому числі – до правової активності громадян); негативні (спонукають до протиправної поведінки).

Існуючі дві групи правових установок знаходяться у тісному зв'язку з двома видами правових орієнтацій. Так, установки, які спонукають до правомірної поведінки, у сукупності утворюють позитивну правову орієнтацію, а установки, які спонукають до протиправної поведінки, – негативну правову орієнтацію.

Завданням орієнтаційного впливу права є формування позитивних правових орієнтирів.

Центральне місце в системі правового впливу займає правове регулювання, оскільки воно для права є специфічним, безпосередньо юридичною дією і здійснюється за допомогою особливої системи правових засобів, які утворюють у сукупності механізм правового регулювання.

Реалізація призначення інформаційного права в рамках цієї форми полягає у з'ясуванні наступних принципових положень: умов ефективності регулювання; процесу правового регулювання; соціальних результатів регулювання.

Продовжуючи думку про способи (форми) реалізації призначення інформаційного права, необхідно зупинитися на наступному моменті. Якщо однією з форм реалізації інформаційного права як такого є правовідносини, а без реалізації інформаційного права неможлива реалізація його призначення обумовлена реалізацією правових норм. Крім того, не викликає сумнівів та обставина, що у правовідносинах відображається соціальне призначення інформаційного права як регулятора життя суспільства. Тому сутність реалізації призначення інформаційного права набагато об'ємніша, ніж просто встановлення відповідних правил поведінки.

Запропонована характеристика призначення інформаційного права, звичайно, не вичерпує всього різноманіття цієї складної і важливої проблеми. Треба також мати на увазі, що посилення ролі інформаційного права в регулюванні інформаційних відносин, особливо в захисті інформаційних прав громадян, юридичних осіб, розвитку інформаційного суспільства, зумовлять і подальшу розробку проблемних питань інформаційного права.

На нашу думку, існують причини невиконання інформаційного призначення інформаційного права. Перелічимо основні з них:

Невиконання закону є деформація правового мислення та правової свідомості не тільки значної частини громадян, а й посадових осіб. Нехтування вимогами закону породжує певні проблеми та конфлікти.

Багато хто з учених вважає, що «виконання певних інформаційних прав та обов'язків залежить від їх точності формулювання, відсутності двозначності». Недосконалість веде до неправильного тлумачення й ускладнює застосування інформаційного законодавства та використання в системі права.

Труднощі щодо виконання інформаційного законодавства зумовлені також відсутністю системності, внутрішнього зв'язку прийнятих актів. Адже чітко і зрозуміло викладений закон – це вже запорука його ефективної дії у сфері практики: він викличе менше труднощів при застосуванні, а також усуне неправильне тлумачення. Хоча не можна не погодитися з тим, що найбільша кількість проблем виникає саме у сфері практики.

В Україні не створено чіткої системи юридичної адаптації українського інформаційного законодавства до європейського. Немає також практики відстеження недоліків знову прийнятих актів та оперативного внесення поправок [5, с. 47].

Застосовуючи будь-яку з інформаційної діяльності інформаційного права, виникають певні недоліки та розгалуження в системі правопорядку.

Тож, підсумовуючи викладене, можна зробити висновки:

1. Соціальне призначення інформаційного права формується, складається з потреб суспільного розвитку. Відповідно до соціальних потреб, потреб суспільства створюється інформаційне законодавство, спрямоване на закріплення інформаційних відносин, їх регулювання або охорону. Соціальне призначення інформаційного права полягає у врегулюванні, впорядкуванні інформаційних відносин, наданні їм належної стабільності, створенні необхідних умов: для реалізації інформаційних прав громадян і нормального існування громадянського суспільства в цілому.

2. Правовий вплив – це така категорія, яка характеризує шляхи, форми, способи впливу права на інформаційні відносини. Це реалізація правових принципів, заборон, приписів і норм у суспільному житті, діяльності держави, її органів, громадських об'єднань та громадян.

3. Напрямок впливу – найбільш істотний компонент інформаційного права, він є своєрідною відповіддю права на потреби суспільного розвитку, результатом законодавчої політики,

яка концентрує ці потреби і трансформує їх у позитивне право.

Отже, призначення інформаційного права – це прояв його іманентних, специфічних властивостей, у призначенні акумулюються такі властивості інформаційного права, що впливають з його якісного самостійного соціального феномену.

**Висновки.** Призначення інформаційного права впливає з його сутності і визначається призначенням права в суспільстві. Призначення – це «промені» сутності інформаційного права в інформаційних відносинах. Водночас, будучи проявом іманентних властивостей сутності, призначення не зводиться до них і не є простою їх «проекцією». Не можна механічно зв'язувати призначення і сутність інформаційного права.

Напрямок впливу на поведінку суб'єктів інформаційного права – інформаційні відносини, потреба в здійсненні яких породжує необхідність існування інформаційного права як соціального явища. Стосовно цього можна зазначити, що призначення характеризує напрям необхідної дії інформаційного права, тобто такого, без якого суспільство на цьому етапі розвитку обійтися не може (регулювання, охорона, закріплення інформаційних відносин) [6, с. 91].

Цей засіб врегулювання суспільних відносин виражає найбільш істотні, головні риси інформаційного права і спрямований на здійснення основних завдань, що стоять перед інформаційним правом на певному етапі його розвитку [7, с.56].

Однією з найважливіших властивостей інформаційного права є його здатність виступати в ролі регулятора інформаційних відносин. Саме в цьому полягає соціальне призначення інформаційного права. Правове регулювання відбувається в результаті впливу норм інформаційного права на свідомість людей, а через неї – на їх поведінку. Її одноманітність і повторюваність, відповідність вимогам інформаційного права становить сутність правового регулювання.

### Список літератури

1. Беліков, О. Комерційна таємниця в чинному законодавстві: перспективи розвитку та застосування [Текст] / О. Беліков // Юрид. журн. – 2007. – 5. – С. 103–106.

2. Белкіна, Ю. Л. Право на сприятливий інформаційний простір як культурне право громадян, його адміністративно-правове забезпечення та зв'язок із свободою творчості [Текст] / Ю. Л. Белкіна // Адвокат. – 2009. – 11. – С. 22–28.

3. Беляков, К. И. Управление и право в период информатизации [Текст] : монография / К. И. Беляков. – К. : КВІЦ, 2001. – 308 с.
4. Баранов, В. М. Информационное право и информационное общество: философские проблемы взаимодействия [Текст] / В. М. Баранов, М. В. Баранова, С. И. Яночкин // *Философия права*. – 2001. – № 1. – С. 14–19.
5. Баранов, В. М. Информационное право и информационное общество: философские проблемы взаимодействия [Текст] / В. М. Баранов, М. В. Баранова, С. И. Яночкин // *Философия права*. – 2001. – № 1. – С. 14–19.
6. Баранов, О. Основы класифікації інформаційного законодавства [Текст] / О. Баранов // *Правова інф-ка*. – 2006. – № 4. – С. 25–33.
7. Ботвінкін, О. Розвиток правового забезпечення інституту конфіденційної інформації, що є власністю держави [Текст] / О. Ботвінкін // *Юрид. журнал*. – 2006. – № 6. – С. 85–89.

Стаття надійшла до редколегії 14 березня 2013 року.

Рекомендована до опублікування у “Віснику” науковим секретарем Р.О. Гаврилюк.

*L.P. Kovalenko*

### **Social Function of Information Law**

#### **Summary**

The concept of the social setting of informative right, his essence, signs, kinds, opens up in the article.

*Keywords:* setting of informative right, informative right, informatively-legal relations.

*Л.П. Коваленко*

### **Социальное назначение информационного права**

#### **Аннотация**

Раскрывается понятие социального назначения информационного права, его сущность, признаки, виды.

*Ключевые слова:* назначение информационного права, информационное право, информационно-правовые отношения.